

Göç Araştırmalarında Deneysel Vinyet Çalışmaları: Tasarımdan Uygulamaya Yöntemsel Konular

Selen Göksal¹, Filiz Künüroğlu²

Göksal, S. ve Künüroğlu, F. (2022). Göç araştırmalarında deneysel vinyet çalışmaları: tasarımdan uygulamaya yöntemsel konular. *Nesne*, 10(24), 316-335. DOI: 10.7816/nesne-10-24-09

Anahtar kelimeler

Vinyet, faktöriyel anket, deneysel vinyet, nicel araştırma

Keywords

Vignette, factorial survey, experimental vignette, quantitative research

Öz

Pek çok farklı sosyal bilim dalında vinyet çalışmaları hızla popüler hale gelmektedir. Vinyet tekniği çeşitli sosyal konularda değerlendirme ve karar verme süreçlerini incelemek üzere tasarlanmış hipotetik tasvir ya da senaryoları içermektedir. Günümüzde göç araştırmalarının artmasıyla göç araştırmalarında etik yöntem ve tekniklerin tartışılması ihtiyacı doğmuş ve bu durum göç araştırmalarında vinyet çalışmalarının yaygınlaşmasının önünü açmıştır. Öte yandan bu artan ilgiye rağmen, vinyet tekniğine ilişkin Türkçe yazında yer alan çalışmaların sayıca çok az olduğu göze çarpmaktadır. Bu derleme çalışmasının amacı deneysel vinyet araştırmasında izlenecek aşamaları açıklamak ve her bir aşamada dikkat edilmesi gereken yöntemsel konuları göç araştırmaları kapsamında tartışmaktır. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, vinyet tekniği tanımlanmış ve genel özellikleri açıklanmıştır. İkinci bölümde, tasarlamadan yürütmeye kadar deneysel vinyet çalışmalarının tüm aşamaları detaylandırılmış ve her bir aşamada araştırmacıların dikkat etmesi gereken yöntemsel konular tartışılmıştır. Son bölümde, vinyet çalışmalarına yöneltilen eleştiriler ele alınıp gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışma, göç araştırmaları çerçevesinde deneysel vinyet çalışmalarında önemli yöntemsel konulara ışık tutarak vinyet çalışması yürütmeyi planlayan araştırmacılara kaynak sağlamaktadır.

Experimental Vignette Studies in Migration Research: Methodological Issues from Design to Implementation

Abstract

Vignette studies have been increasingly popular in an array of social sciences. The vignette technique involves hypothetical descriptions or scenarios to investigate judgments or decision-making processes in various social topics. Currently, with the increase in migration studies, the need to discuss ethical methods and techniques in the field occurred, and that brings about the widespread use of the vignette technique in migration studies. Despite the considerable interest that the vignette studies have received, the articles on the vignette technique have been scant in Turkish literature. The aim of this review is to explain the steps followed by researchers in experimental vignette studies and to discuss methodological issues that researchers should consider in each step. This study consists of three parts. In the first section, the vignette technique is described, and its general characteristics are explained. In the second section, the experimental vignette studies' steps from designing to implementation are explained and the methodological issues in each step are discussed. Lastly, considering the critiques surrounding vignette studies, we conclude with methodological recommendations for further research. This study aims to guide researchers who plan to conduct vignette studies, shedding light into important methodological issues in experimental vignette studies in migration research.

Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 1 Mayıs 2021

Düzeltilme tarihi: 26 Şubat 2022

Kabul tarihi: 21 Nisan 2022

DOI: 10.7816/nesne-10-24-09

¹ Yüksek lisans öğrencisi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, selengoksal(at)gmail.com, ORCID: 0000-0002-6118-0688

² Doç. Dr. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, filiz.kunuroglu(at)ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2728-6200

Vinyetler doğası gereği nadir rastlanan ya da hassasiyeti nedeniyle etik açıdan incelenmesi güç konularda tutum, inanç, fikir, atıf, his, niyet, eylem veya karar verme süreçlerini incelemek için kullanılan, insan ya da sosyal durumları konu alan, gerçekçi ve detaylı hipotetik betimlemelerdir (Alexander ve Becker, 1978; Atzmüller ve Steiner, 2010; Finch, 1987; Ganong ve Coleman, 2006; Hughes ve Huby, 2002, 2004; Rossi ve ark., 1974). Vinyet tekniği görece esnek kullanım sahasına sahiptir. Vinyetler, kurgusal kısa öykülerden oluşabileceği gibi diyalog, karikatür, resim, ses ya da video biçiminde de sunulabilmekte ve hem nitel hem de nicel araştırmalarda kullanılabilir (Aguinis ve Bradley, 2014; Auspurg ve Hinz, 2015; Hughes ve Huby, 2002, 2004; Murphy ve ark., 1986; Sauer ve ark., 2011; Slead ve ark., 2002). Bu derleme çalışmasında karmaşık anket (factorial survey), karmaşık anket deneyi (factorial survey experiment), çok faktörlü anket (multifactorial survey), çok faktörlü deney (multifactorial experiment) veya vinyet deneyi (vignette experiment) gibi farklı biçimlerde adlandırılan deneysel vinyet çalışmalarına odaklanılmıştır.

Deneysel vinyet çalışmalarının geçmişi Rossi ve arkadaşlarının (Rossi ve ark., 1974, 1985) çalışmalarına dek uzanır. Deneysel vinyet çalışmaları faktöriyel desenin ölçek çalışmalarına aktarılması temeline dayanır. Çeşitli sosyal durumları betimleyen vinyetlerde bağımsız değişken düzeyleri sistematik bir şekilde manipüle edilir ve seçkisiz atama yoluyla incelenen değişkenler kontrol edilir (Aguinis ve Bradley, 2014; Atzmüller ve Steiner, 2010; Ganong ve Coleman, 2006). Deneysel vinyet çalışmaları iki farklı bilgi modülünden oluşmaktadır: ortak ve deneysel ipucu modülü (Rungtusanatham ve ark., 2011). Ortak modül vinyet versiyonları boyunca değişmeyen, bağlamsal bilgi ve kontrol değişkenleriyle ilgili bilgi sağlayan çoğunlukla sözel ifadelerden oluşmaktadır. Böylelikle, insanların değerlendirme yapacakları belirli bir hipotetik durumun standardize tanımı sağlanır. Deneysel ipucu modülü ise her bir vinyet versiyonunda bağımsız değişkenin düzeylerine bağlı olarak sistematik bir biçimde manipüle edilen bilgilerin yer aldığı modüldür (Rungtusanatham ve ark., 2011). Bu sayede, araştırmacılar, katılımcıların yanıtlarındaki varyansın ortak modül arasında gömülü bağımsız değişken düzeylerinden kaynaklandığından emin olmaktadır (Burstin ve ark., 1980). Böylelikle deneysel vinyet çalışmaları bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında nedensellik ilişkisi kurulmasına olanak sağlamaktadır (Atzmüller ve Steiner, 2010; Aviram, 2012; Liebig ve ark., 2015; Walzer ve ark., 2020).

Günümüzde sosyoloji, psikoloji, antropoloji, uluslararası ilişkiler, eğitim bilimleri, siyaset bilimleri, kriminoloji, yönetim, pazarlama ve ekonomi bilimleri gibi pek çok farklı bilim dalında vinyet çalışmalarına olan ilgi artmaktadır (Demol ve ark., 2021; Harrits ve Møller, 2021; Olsen ve ark., 2020; Walzer ve ark., 2020). Bunun en önemli sebeplerinden biri, doğası gereği nadir rastlanan olguların ya da etik açıdan incelenmesi güç konuların (örn., göç, cinsel angresyon, yasa ihlalleri, cinsel istismar, akran zorbalığı, AIDS ve benzeri bulaşıcı hastalıklar) çalışılmasını mümkün kılmasıdır (Atzmüller ve Steiner, 2010; Aviram, 2012; Finch, 1987; Hughes ve Huby, 2002; Slead ve ark., 2002). Bunun sebebi, vinyet çalışmalarında katılımcılardan tasvir edilen duruma ilişkin belirli soruları, kendi kişisel görüş ve deneyimlerinden ziyade, vinyetlerde yer alan karakterler veya üçüncü şahıs perspektifinden yanıtlamaları istenerek inceleme konusunun katılımcılar için hassasiyetinin azaltılmasının amaçlanmasıdır (Atzmüller ve Steiner, 2010; Barter ve Renold, 2000; Caprariello ve ark., 2009; Hughes, 1998; Hughes ve Huby, 2002, 2004; O'Dell ve ark., 2012). Böylelikle katılımcı ile araştırılan konu arasında bir mesafe konur ve bu mesafe etkisi konuyu katılımcılar için kişisel olarak daha az tehdit edici hale getirir (Finch, 1987; Hughes ve Huby, 2002). Özetle, vinyetler pratik ve etik nedenlerle incelenemeyen hassas araştırma konularının, katılımcıların sosyal arzulanırlık prensibinden (toplum tarafından sosyal olarak kabul edilebilir tepki yanlılığı) nispeten az etkilenerek incelenmesine olanak sağlar (Auspurg ve Hinz, 2015; Barter ve Renold, 2000; Hughes, 1998; Hughes ve Huby, 2002; Liebig ve ark., 2015; Steiner ve ark., 2016; Walzer ve ark., 2020; Wilks, 2004).

Ulusal ve uluslararası yazında göç ve göçmenlerle ilgili çalışmalarda etik meselelere daha ciddi bir hassasiyet gösterilmeye başlandığından, son on yıl içerisinde göç araştırmalarında vinyet tekniği daha yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Alan yazında göçmenlerin nasıl algılandığı (Caprariello ve ark., 2009), göçmenlerin vatandaşlık ya da ikamet izni uzatma başvurularını değerlendirme süreci (Hainmuller, ve ark., 2014), yasa ihlallerinde yaptırım kararı vermede göçmenlik statüsünün etkisi (Passini ve Villano, 2018; Turper, 2016), göçmenlerin sosyal yardım programlarından yararlanmayı hak etmelerine yönelik algılar ve çifte standart (Kootstra, 2016), dil elçiliği (Crafter ve ark., 2015) ve göçmen yasalarının sıkılaştırılmasında göçmenlere yönelik ekonomik ve kültürel tehdit algısının rolü (Diehl ve ark., 2018) gibi pek çok konu vinyet çalışmalarıyla incelenmiştir. Bu çalışmada deneysel vinyet araştırmasında araştırma sorusunun belirlenmesinden uygulanmasına dek izlenecek tüm aşamaları açıklamak ve her bir aşamada dikkat edilmesi gereken yöntemsel konuları göç araştırmaları kapsamında tartışmak amaçlanmıştır.

Deneysel Vinyet Çalışması Aşamaları

Deneysel vinyet araştırmalarından elde edilecek bulguların niteliğinin yüksek olması için tüm çalışma aşamalarının titizlikle yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Aşağıdaki bölümde deneysel vinyet çalışması yürütmeyi planlayan araştırmacılara rehber olması amacıyla vinyet çalışmasının aşamaları ve her bir aşamada dikkat edilmesi gereken konular ele alınacaktır. Yapılan önceki metodolojik araştırma bulgularından örneklerle her bir aşama için önerilerde bulunulacaktır.

Vinyet çalışmasının aşamaları on altı başlık altında özetlenmiştir: 1) araştırma sorusunun belirlenmesi, 2) toplam vinyet popülasyonunu hesaplama ve sınırlamaya yönelik stratejileri belirleme, 3) hipotetik sunum türünü belirleme, 4) vinyet türüne karar verme, 5) vinyetleri oluşturma, 6) veri toplama araçlarını belirleme, 7) araştırma desenine karar verme, 8) örneklem sayısına karar verme, 9) uygulama ve uygulama sonrası geçerlik değerlendirme ve 10) istatistiksel analizlerden oluşmaktadır.

Araştırma Sorusunun Belirlenmesi

İlk olarak, kapsamlı bir literatür taraması sonrasında araştırmanın amacı açık bir biçimde belirtilmelidir. Vinyet tekniğinin çoğunlukla etik açıdan incelenmesi güç konularda karar verme süreçlerini incelemek üzere kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda, araştırma probleminin vinyet tekniğinin kullanılma amacına uygun olması beklenmektedir (Evans ve ark., 2015). Araştırma problemi söz konusu hassas konuları içermiyorsa alternatif araştırma tekniklerine başvurulabilir. Ardından çalışmada yer alacak bağımlı değişken, bağımsız değişken ve düzeyleri detaylandırılmalıdır.

Örneğin, Diehl ve arkadaşları (2018) göçmen özelliklerinin İsviçre’de göçmen yasalarının sıkılaştırılmasına yönelik tutumlar üzerindeki etkisini deneysel vinyet tekniğiyle incelemiştir. Çalışmada göçmen kabulünün sınırlandırılmasına yönelik tutumları etkilediği düşünülen altı bağımsız değişken (faktör) belirlenmiştir: eğitim (a), işgücü piyasası rekabeti (b), dil yeterliliği (c), kültürel mesafe (d), köken ülke (e) ve yerleşme süresi niyeti (f). Çalışmada yer alan faktörler ve faktör düzeyleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Ardından her bir bağımsız değişkenin kaç düzeyden oluşacağı belirlenir. Tablo 1’de görüleceği üzere, dil yeterliliği (c) ve köken ülke (e) dışındaki tüm değişkenler iki düzeyden oluşacak biçimde tasarlanmıştır. Dil yeterliliği dört (c1’den c4’e) ve köken ülke ise (e1’den e6’ya) altı düzeyden oluşmaktadır. Araştırmacının test edeceği hipotezlere bağlı olarak faktör ve faktör düzeyleri artırılıp azaltılabilir. Bu noktada deneysel vinyet çalışmalarında bağımsız değişken ve düzeylerinin sayısının ne kadar olması gerektiği önemli bir sorudur. Şüphesiz ki, bu sorunun tek bir yanıtı yoktur.

Tablo 1

Faktör ve Faktör Düzeyleri Örneği

Faktör	Düzy Sayısı	Faktör Düzeyleri
Eğitim (a)	2	üniversite (a ₁), yalnızca düzenli okul (a ₂)
İşgücü piyasası rekabeti (b)	2	bir İsviçrelinin doldurabileceği bir iş açıklığına başvurma niyeti (b ₁), bir İsviçrelinin dolduramayacağı iş açıklığına başvurma niyeti (b ₂)
Dil yeterliliği (c)	4	Fransızca ve Almanca konuşuyor (c ₁), sadece Fransızca konuşuyor (c ₂), sadece Almanca konuşuyor (c ₃), hem Almanca hem Fransızca konuşmıyor (c ₄)
Kültürel mesafe (d)	2	İsviçre yaşam tarzına kültürel olarak uyum sağlamaya istekli (d ₁), isteksiz (d ₂)
Köken ülke (e)	6	Almanya (e ₁), Fransa (e ₂), İtalya (e ₃), Norveç (e ₄), Romanya (e ₅), Hırvatistan (e ₆)
Yerleşme Süresi Niyeti (f)	2	kalıcı (f ₁), geçici (f ₂)

Ancak, vinyet deneyleri, tek bir değişkenin manipüle edildiği ve yalnızca ana etkilerin incelendiği basit deneysel desenden ziyade, birden fazla bağımsız değişkenin düzeylerinin sistematik bir biçimde manipüle edildiği ve ana etkilerin yanı sıra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileşimlerinin gözlenebildiği karmaşık desenler için uygundur (Auspurg ve Hinz, 2015). Öte yandan çok faktörlü ve çok düzeyli keşfedici araştırma planlarının pratik ve metodolojik açıdan zorluğu göz önünde bulundurulduğunda, çok sayıda faktör ve faktör düzeyinden oluşan vinyet çalışmalarından kaçınılmalıdır (Atzmüller ve Steiner, 2010; Graham ve Cable, 2001). Bu doğrultuda, bağımlı değişken üzerinde etkisi beklenen faktörleri ve düzeyleri belirlerken, literatürde güçlü temellere dayanan bir kuram doğrultusunda yapılmış önceki ampirik araştırmalar ve derleme makaleler önemli bir kaynaktır (Evans ve ark., 2015; Graham ve Cable, 2001; Harrits ve Möller, 2021; Rungtusanatham ve ark., 2011). Ayrıca bu literatür taraması, ilgili değişkenlerin operasyonel tanımının nasıl yapıldığı, bağımsız değişkenlerin nasıl manipüle edildiği ve hangi geçerli ölçüm araçlarıyla incelendiği konusunda araştırmacılara yardımcı olur. Fakat incelenecek olgu literatürde güçlü temellerden yoksun ise görüşme/mülakatlar ile katılımcının yanıt ranjını sınırlamayan açık uçlu sorular sorarak nitel veri toplanması önerilmektedir (Finch, 1987). Böylelikle, bağımlı değişken üzerinde etkisi beklenen faktörleri belirlemek üzere keşfedici ön çalışma yapmak incelenecek olguya ilişkin araştırmacıların iç görüşünü artıracak ve nihai araştırmaya dahil edilecek değişkenleri belirlemelerine yardımcı olacaktır (Ganong ve Coleman, 2006). Çok faktörlü vinyet çalışmalarının metodolojik sınırlılıklarının yanı sıra araştırma bütçesiyle ilgili zorlukları da bulunmaktadır (Aviram, 2012). Çalışma için yeterli örneklem sayısı, faktör ve faktör düzeyi sayısına bağlı bir şekilde doğrusal olarak artmaktadır. Günümüzde pek çok çalışmada ücretli katılımcı havuzlarından (örn. Mechanical Turk veya guru.com) yararlanılması nedeniyle, faktör ve düzeylerinin sayısı artıkça çalışmanın maliyeti artmaktadır. Sonuç olarak, çok faktörlü araştırmaların yöntemsel ve mali zorlukları göz önünde bulundurulduğunda, çalışmaya çok sayıda faktörün dahil edilmemesi, alan yazındaki güçlü temellere dayanan kuramlardan hareketle bağımsız değişkenlerin belirlenmesi önerilmektedir.

Toplam Vinyet Popülasyonunu Hesaplama ve Sınırlamaya Yönelik Stratejiler

Araştırma sorusuna bağlı olarak faktör ve faktör düzeyleri belirlendikten sonra toplam vinyet popülasyonu hesaplanır. Toplam vinyet popülasyonu, etkisi incelenecek tüm faktörlerin ful faktöriyel kombinasyonu ile elde edilir (Atzmüller ve Steiner, 2010). Vi faktör düzeyli (i=1, ..., k) k sayıda faktörün

(V1, ..., Vk) tüm vinyet faktörlerinin toplam kombinasyon formülü $V1 \times V2 \times \dots \times Vk$ şeklinde gösterilmektedir (Atzmüller ve Steiner, 2010). Faktör sayısı ve faktör düzeylerine bağlı olarak toplam vinyet popülasyonu pratik açıdan yalnızca küçük desenlerde kullanılabilir (Atzmüller ve Steiner, 2010; Dülmer, 2007; Graham ve Cable, 2001). Ful faktöriyel desenin ağırlıklı olarak az sayıda ve tercihen eşit sayıda faktör düzeyine sahip iki ila yedi faktörden oluşması önerilmektedir (Atzmüller ve Steiner, 2010).

Öte yandan büyük desenlerde toplam vinyet popülasyonu yüzlerce ve hatta binlerce vinyet setine varabilir (Auspurg ve Hinz, 2015; Rossi ve ark., 1974). Çok sayıda araştırma faktör sayısı ve düzeylerinin yüksek olduğu karmaşık desenlerde çok sayıda vinyet değerlendirmek zorunda kalan katılımcıların yanıtlarının niteliğinin olumsuz etkilendiğini göstermiştir (Auspurg ve ark., 2019; Graham ve Cable, 2001). Bu nedenle, araştırmacılar katılımcılarda sıkılma ve yorgunluk etkisini önlemek üzere vinyet sayısını sınırlandırmaya yönelik iki farklı stratejiye yönelirler: 1) vinyet alt kümesi seçmek ve 2) toplam vinyet popülasyonunu vinyet setlerine bölmek (Atzmüller ve Steiner, 2010). Şüphesiz ki ful faktöriyel kombinasyonlara kıyasla bu stratejilerden herhangi birinin uygulanması etkilerin karışması nedeniyle veri kaybıyla sonuçlanır. Her iki strateji deneysel vinyet araştırmalarında ve faktöriyel anket çalışmalarında farklı şekilde uygulanmaktadır. Seçkisiz seçme prosedürüyle toplam vinyet popülasyonu sayısının sınırlandırıldığı çalışmalar çok faktörlü anket çalışmalarını yansıtırken, karışma yapısının planlandığı kısmi ve karışmış faktöriyel desenler vinyet deneylerini ifade etmektedir (Atzmüller ve Steiner, 2010). Toplam vinyet popülasyonunu sınırlamaya yönelik stratejilerle ilgili daha detaylı bilgi için (bkz. Alexander ve Becker, 1978; Atzmüller ve Steiner, 2010; Dülmer, 2007; Graham ve Cable, 2001).

Hipotetik Sunum Türünü Belirleme

Vinyetler, kısa düzyazı metni, diyalog, karikatür, durağan veya hareketli resim, ses ya da videolardan oluşabilmektedir (Aguinis ve Bradley, 2014; Auspurg ve Hinz, 2015; Hughes ve Huby, 2002, 2004; Murphy ve ark., 1986; Sauer ve ark., 2011). Bu noktada, araştırmacılar her bir hipotetik sunum türünün kendine özgü avantaj ve dezavantajlarının farkında olmalıdır. Örneğin yazılı vinyet ve doğrudan veya dolaylı gözleme dayalı çalışmalarda değerlendirme görevleri farklı bilişsel talepler içermektedir (Hughes ve Huby, 2004; Murphy ve ark., 1986). Yazılı ve gözlenen bilgilerin bellekteki temsilleri farklı olduğundan, gözleme dayalı değerlendirmeler daha fazla yorum ve dolayısıyla bilişsel talebe sahiptir çünkü davranış gözlemleri katılımcıların sunulan bilgiyi gözlemesini, kodlamasını, yorumlamasını ve son olarak hatırlamasını gerektirir. Buna ek olarak, yazılı vinyetler, gözlemsel değerlendirmelere oranla, daha az belirsizdir ve daha az ilgisiz uyarıcı (örn. çekicilik) barındırır (Murphy ve ark., 1986). İki farklı çalışma türünün etki büyüklüklerinin incelendiği bir meta analiz çalışması, kâğıt-insan vinyet çalışmalarının etki büyüklüklerinin direkt veya dolaylı gözlem çalışmalarına kıyasla daha yüksek olduğunu göstermiştir (Murphy ve ark., 1986). Bu durum, görselliği bakımından farklılaşan video vinyetlerinin kullanımına ilişkin şüpheyi beraberinde getirmektedir. Fakat video vinyetlerinde katılımcıların vinyet içeriğine yönelik tanıma belleğinin, düzyazı vinyetlerinde olduğundan farklılaşmadığı gözlenmiştir (Woehr ve Lance, 1991). Hipotetik uyarıcının sunum türünden (video veya düz yazı) bağımsız bir biçimde, ilgili uyarıcıların ilgisiz uyarıcılarla sunumu katılımcıların vinyet içeriğine ilişkin belleğini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle vinyetleri hazırlarken ilgisiz uyarıcıların yer almaması noktasında araştırmacılara önemli bir görev düşmektedir.

Bazı araştırmacılar gerçek yaşam olaylarını simüle etmede video vinyetlerinin, yazılı vinyetlere göre daha etkili olabileceğini iddia etmiştir (Sleed ve ark., 2002). Çünkü video vinyetleri hipotetik karakter ve durumları görselliğiyle süsleyerek içeriğini zenginleştirmektedir. Bu sayede katılımcıların hipotetik karakterlerin perspektifini alması, bir diğer ifadeyle empati kurması için zemin hazırlar. Yazılı vinyetler ise katılımcıların senaryoda yer almayan detayları zihninde tamamlayabilmelerine ve halihazırdaki

kalıpyargılarını senaryoya yansıtılabilmelerine izin verir. Örneğin ana akım kültürden bireylere kurgusal bir göçmen grubun tasvir edildiği bir düzyazı vinyeti sunulduğunda, katılımcılar vinyette yer almayan detayları toplumda görünürlüğü en yüksek olan göçmen grubun özelliklerini referans alarak zihinlerinde tamamlayabilirler. Bu nedenle video vinyetleri hipotetik bir durumun ya da kişinin standardize tanımını sağlamak açısından bir avantaj yaratabilir.

Ek olarak, Facciani ve arkadaşları (2020) düzyazı vinyet çalışmalarında sözel yeterliliğin önemine dikkat çekmiş ve dezavantajlı gruplar üzerinde yürütülmesi planlanan ya da kültürlerarası çalışmalarda video vinyetlerinin kullanılmasını önermiştir. Buradan hareketle, göçmenlerle yürütülecek vinyet çalışmalarında, göçmenlerin dil yeterliliğiyle ilgili endişeleri elimine etmek üzere sözel malzeme içermeyen video vinyetleri iyi bir alternatiftir. Fakat video vinyetlerinin hazırlanmasının çaba ve maliyet açısından bedeli daha yüksektir (Sleed ve ark., 2002). Ayrıca etik endişeler nedeniyle cinsel saldırı gibi hassas konular video vinyetlerinde detaylı bir şekilde sunulamaz. Sonuç olarak, araştırmacılar her bir hipotetik uyarıcı sunum türünün kendine özgü avantaj ve dezavantajlarının farkında olmalıdır. Hipotetik sunum türünü belirlerken çalışmanın uygulanacağı örnekleme ve araştırma konusunu göz önünde bulundurmalıdır.

Vinyet Türüne Karar Verme

Farklı disiplinlerde vinyet araştırmalarının farklı adlandırıldığı görülmektedir. Bunlara karşıtısal vinyet tekniği, politika yakalama ve kâğıt insan çalışmaları, birleşik analiz ve çok aşamalı faktöriyel vinyet çalışması örnek gösterilebilir. Farklı birkaç özellikleri dışında, yapısal açıdan birbirlerine çok benzer oldukları göze çarpmaktadır. Bu bölümde farklı bilim dallarında kullanılan vinyet türleri ve özellikleri kısaca özetlenecektir.

Karşıtısal vinyet tekniği (constrastive vignettes) sosyal bilimlerde, özellikle de psikoloji alanında sıklıkla kullanılan vinyet tekniklerinden biridir. Ağırlıklı olarak iki ya da üç faktörün yer aldığı görece küçük deneysel araştırma desenlerinde kullanılan karşıtısal vinyet tekniğinde ortak bir bağlamın içinde gömülü manipüle edilen faktörler birbirlerinin tam zıttı olacak şekilde düzenlenmiştir (Burstin ve ark., 1980). Bu gibi karşıtısal faktörlere cinsiyet (kadın-erkek) ya da sosyal kimlik (iç grup-dış grup) örnek gösterilebilir. Bu sayede araştırmacılar katılımcı yanıtlarındaki varyansın ortak modül arasında serpiştirilmiş bağımsız değişken düzeylerinden kaynaklandığından emin olmaktadır.

Politika Yakalama (Policy-capturing) ve Kâğıt İnsan (Paper People) çalışmaları sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan diğer vinyet yöntemlerindedir. Her ikisi de katılımcılara belirli bir konuda karar verme süreçlerinde etkili olduğu düşünülen boyutların manipüle edildiği bir veya birden fazla vinyet sunmayı ve katılımcıların vinyete ilişkin belirli değerlendirmeler yapmasını içerir. Politika yakalama ve kâğıt insan çalışmalarında amaç, karar verme sürecindeki bilişsel ve psikolojik süreçlerden ziyade belirli bir konuda karar verme sürecinde genel kararı veya değerlendirmeyi etkileyen değişkenlerin birbiriyle birleşerek genel değerlendirmeyi ne ölçüde yordadığı, bir diğer ifadeyle genel değerlendirme puan varyanslarının yüzde kaçını açıkladığı bilgisine ulaşmaktır (Hobson ve Gibson, 1983; Sherer ve ark., 1987). Bu nedenle çoklu regresyon analiziyle değişkenlerin genel değerlendirmeleri ne ölçüde yordadığı hesaplanır. İstatistiksel olarak yakalanan politika, katılımcıların genel değerlendirmeye ulaşırken boyut bilgilerini nasıl birleştirdiğinin ve önemine bağlı olarak nasıl ağırlık verdiklerinin bir göstergesidir (Hobson ve Gibson, 1983). En önemli unsur, öznel algıların yakalanan nesnel politikadan ne ölçüde farklılaştığıdır. Çünkü pek çoğu insan karar verme sürecinde etkili olan faktörler konusunda iç görü sahibi değildir ve çoğu zaman gerçekte olduğundan daha fazla tüm boyutlara eşit düzeyde önem verdiğine inanma eğilimindedir. Örneğin iş yaşamında, karar vericiler işgören seçiminde cinsiyet ayrımcılığı yapmadığını ileri sürebilir ve öz-

bildirime dayalı ölçeklerde cinsiyetçi tutumlarını gizleyebilir. Fakat pek çok değişkenin aynı anda değiştiği politika yakalama ya da kâğıt insan çalışmalarında, bir karar verici bir kadın aday seçmemesinin sebebini çalışmada yer alan diğer faktörlerle (örn. “aday pozisyon için uygun değildir çünkü yalnızca üç senelik bir çalışma deneyimine sahip”) açıklamasına rağmen, çalışmada yer alan diğer değişkenlerde aynı düzeyde belirtilen (üç senelik çalışma deneyimine sahip) erkek adayın seçilme olasılığı daha yüksek olabilmektedir. Benzer şekilde, göçmenlere yönelik ayrımcılığın incelendiği çalışmalarda, aynı pozisyona başvuran bir göçmen adayın mülakata çağırılma olasılığı, ana akım kültürden bireyin çağırılma olasılığından daha düşük olabilmektedir (Agerström ve ark., 2012). Örtük yargılama süreçlerinin incelenmesi hedeflendiğinden, çalışma sonunda tam bilgilendirme sağlamak koşuluyla katılımcılardan araştırmanın amacının gizlenmesi önerilmektedir (Burstin ve ark., 1980; van Prooijen ve Veer, 2010). Bu sayede araştırmanın amacından habersiz olan katılımcıların kararlarında etkili olan faktörler sosyal arzulanırlık prensibinden etkilenmeksizin incelenebilir.

Bir diğer vinyet yöntemlerinden olan birleşik analiz ağırlıklı olarak pazarlama ve ekonomi araştırmalarında kullanılmaktadır. Ek bir metin vermeksizin yalnızca boyut ve manipüle edilen boyut düzeylerinin “profil kartları” veya “profil” denilen bir tabloda üzerinde sunulmasını içermektedir (Auspurg ve Hinz, 2015; Hainmuller ve ark., 2014; Sauer ve ark., 2020). Katılımcılardan tüm profil kartlarını veya yalnızca bir alt kümesinden bazı profil kartlarını değerlendirmeleri, tercih yapmaları veya beğenilerine göre profil kartlarını sıralamaları istenebilir (Auspurg ve Hinz, 2015). Birleşik analizi, bir hikâye içinde gömülü bilgilerden ziyade daha apaçık ve net bir formatta bilgilerin sunulmasını sağlamasıyla politika yakalama ve kâğıt insan yaklaşımları gibi metin vinyetlerine iyi bir alternatiftir (Sauer ve ark., 2020). Katılımcıların okuma görevini minimize ederek katılımcıların bilişsel yükü azalır, bilgiler tablolar sayesinde daha hızlı ulaşılabilir hale gelir ve katılımcının çalışmayı tamamlama süresi kısalmıştır. Ayrıca öncelik ve sonralık etkisine neden olan sıra etkilerinden kaçınmak için uygun bir yöntemdir. Düz metin içinde verilen bütün vinyet boyutları kolaylıkla tablo formatına dönüştürülebilir. Bu nedenle, tablo formatındaki vinyetler düz metin vinyetlerine iyi bir alternatiftir.

Hainmuller ve arkadaşları (2014) birleşik analizlerini üç grupta sınıflandırmıştır. Birincisi, hipotetik bir karakter ya da nesnenin iki sütunlu (birinci sütun değerlendirilecek özelliklerin ismi ve ikinci sütun karakterin özellikleri) bir tabloda özelliklerin sunulduğu tek profil birleşik analizidir. Katılımcılardan tek bir karakter veya nesneyi araştırma hipotezlerine bağlı olarak belirli açılardan değerlendirmesi istenir. İkincisi, eşleştirilmiş profiller birleşik analizi, tablo formatında birden fazla kurgusal karakter veya nesnenin özelliklerinin aynı anda sıralanmasını içerir. Ardından katılımcılar sunulan nesne veya karakterlerin her birini belirli açılardan değerlendirir. Bu yöntem ile katılımcılar örtük bir biçimde sunulan nesne veya karakterlerin karşılaştırmasına yönlendirilir. Son olarak ise, zorunlu seçim barından eşleştirilmiş birleşik analizleri ise birden fazla nesne ve karakterin özelliklerinin sunulmasının ardından araştırmacının belirlediği bir yön doğrultusunda aralarından bir tanesinin seçilmesini gerektirir. Bu yöntem aynı zamanda “seçim deneyleri” (choice experiments) olarak da adlandırılmaktadır (Auspurg ve Hinz, 2015). Hainmuller ve meslektaşlarının (2014) göçmen özelliklerinin ana akım kültür bireylerinin göçmenlerin vatandaşlık başvurularını değerlendirme sürecindeki etkilerini incelediği çalışmalarının desenlere göre birleşik analizi formatının gösterimleri Örnek 1’de sunulmuştur.

Son olarak, çok aşamalı faktöriyel vinyet deseni, bağımsız değişken düzeylerinin sistematik bir biçimde manipüle edilmesine bağlı olarak oluşturulan farklı vinyet versiyonlarının dört aşama olacak şekilde hikâye olarak devam ettirildiği ve pek çok değişkenin etkisinin incelendiği bir araştırma yöntemidir (Ganong ve Coleman, 2006). Hikâye şeklinde devam eden çok aşamalı vinyet desenlerinin içerik açısından zenginlik

yaratarak gerçekçiliği artıracak, böylelikle katılımcıların dikkatini ve ilgisini daha uzun süre koruyabilecekleri ve farklı pek çok vinyet sunumuna kıyasla daha az yorulma ve sıkılma etkileri gösterecekleri iddia edilmiştir (Hughes, 1998).

1. Tek Profil Birleşik Analizi

Başvuran X	
<i>Cinsiyet</i>	Erkek
<i>Köken</i>	Hrvatistan
<i>Yaş</i>	41-54 yaş arası
<i>Varışından beri geçen süre</i>	20 yıl
<i>Eğitim</i>	Lise
<i>Almanca Yeterliliği</i>	Aksansız
<i>Entegrasyon durumu</i>	Asimile olmuş

Bu başvuru sahibi İsviçre vatandaşı olmalı mıdır?

☒ Kabul et	☐ Reddet
--	---------------------------------

2. Eşleştirilmiş Profiller Birleşik Analizi

	Başvuran A	Başvuran B
<i>Cinsiyet</i>	Erkek	Kadın
<i>Köken</i>	Almanya	Avusturya
<i>Yaş</i>	30-40	21-29
<i>Varışından beri geçen süre</i>	İsviçre'de doğmuş	14 yıl
<i>Eğitim</i>	Lise	Üniversite
<i>Almanca Yeterliliği</i>	Aksansız	İyi-aksanlı
<i>Entegrasyon durumu</i>	Ayrı edilemez	Entegre olmuş

Bu başvuru sahipleri İsviçre vatandaşı olmalı mıdır?

Başvuran A	☒ Kabul et	☐ Reddet
Başvuran B	☒ Kabul et	☐ Reddet

3. Zorunlu Seçim Barındıran Eşleştirilmiş Profiller Birleşik Analizi/ Seçim Deneyi

	Başvuran A	Başvuran B
<i>Cinsiyet</i>	Kadın	Kadın
<i>Köken</i>	Hollanda	Türkiye
<i>Yaş</i>	55 yaş üstü	21-29 yaş
<i>Varışından beri geçen süre</i>	14 yıl	10 yıl
<i>Eğitim</i>	Üniversite	Üniversite
<i>Almanca Yeterliliği</i>	İsviçre Almanı	İyi-aksanlı
<i>Entegrasyon Durumu</i>	Asimile olmuş	İsviçre geleneklerine aşina/tandık

Hangi başvuru sahibi İsviçre vatandaşı olmalıdır?

Başvuran A	Başvuran B
------------	------------

Örnek 1. Birleşik Analiz Yöntemleri

Kaynak: Hainmuller, J., Hangartner, D. ve Yamamoto, T. (2014). Validating vignette and conjoint survey experiments against real-world behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(8), 2395-2400.

Şüphesiz ki, her bir vinyet türünün kendine özgü avantaj ve dezavantajları olmakla birlikte, vinyet türüne bağlı olarak katılımcıların vinyete verdikleri yanıtlarının gerçek yaşamdaki tepkileriyle örtüşmesi bakımından farklılaştığı görülmüştür. Deneysel vinyet çalışma sonuçlarının davranışsal veri setiyle karşılaştırılmasına dayalı bir çalışmada ana akım kültür bireylerinin göçmenlerin vatandaşlık başvurularını değerlendirdiği deneysel vinyet çalışmasından elde edilen bulguların gerçek yaşamda yerli halkın göçmenlerin vatandaşlık başvurularını değerlendirdiği referandum sonuçlarını ne kadar yansıttığı, bir diğer ifadeyle vinyet araştırmasından elde edilen bulguların ne kadar genellenebilir olduğu incelenmiştir (Hainmuller ve ark., 2014). Bunu incelemek üzere göçmen başvuru bilgilerinin (etnik köken, yaş, cinsiyet, eğitim, dil yeterliliği, ana akım kültürde geçirilen süre ve entegrasyon durumu) sistematik bir biçimde manipüle edildiği beş farklı vinyet deseni (tek-profil ve eşleştirilmiş profiller vinyet deseni, tek profil, eşleştirilmiş profiller ve zorunlu seçimli eşleştirilmiş profiller birleşik analizi) kullanılmıştır. İsviçre’de 2003 yılına dek sürdürülen, göçmenlerin vatandaşlık başvurularının ret veya kabul kararı için belediye başkanlarının düzenlediği referandumlar davranışsal kıyas ölçütü olarak alınmıştır. Bu referandumlarda yerli halk göçmenlerin yaş, cinsiyet, eğitim, etnik kökeni, dil becerileri ve entegrasyon durumuna ilişkin bilgileri içeren küçük broşürlere evet veya hayır olarak oy vermektedir. Elde edilen bulgular referandum sonuçlarının vinyetlerden elde edilen veriyle büyük ölçüde uyumlu olduğunu göstermekle birlikte, desenler arası farklılıklar tespit edilmiştir. En iyi örtüşen iki desen eşleştirilmiş profiller birleşik analizi ile eşleştirilmiş profiller vinyet deseni; en zayıf örtüşen desen zorunlu seçimli eşleştirilmiş profiller birleşik analizidir. Buradan hareketle, katılımcıların sunulan kurgusal nesne veya karakterlerin örtük bir biçimde karşılaştırılmasına yönlendirildiği eşleştirilmiş desenlerin kullanılması önerilmektedir (Hainmuller ve ark., 2014).

Vinyetleri Oluşturma

Bu aşamada, araştırmaya dahil edilen faktörlerin faktör düzeylerine bağlı olarak sistematik bir biçimde manipüle edilmiş birden fazla vinyet versiyonu oluşturulmaktadır. Bu aşamada araştırmacıların büyük bir titizlikle ele alması gereken önemli noktalar vardır.

İlk olarak, vinyetlerde sade ve açık bir dil kullanılmalıdır. Katılımcılarda sıkılma ve yorgunluk etkisini önlemek için vinyetlerin çok uzun olmaması gerekmektedir. Kabul edilebilir kelime sayısının 50 ila 500 arasında sınırlandırılması gerektiği düşünülmektedir (Evans ve ark., 2015). Vinyetleri hazırlarken hipotetik tasvirlerin araştırma konusu olan olguyu gerçekçi ve detaylı bir şekilde yansıtır yansıtmadığına dikkat edilmelidir (Aviram, 2012; Evans ve ark., 2015; Slead ve ark., 2002). Çünkü vinyet araştırmalarının temel varsayımı, katılımcıların vinyetlere verdiği tepkilerin gerçek yaşamdaki tepkilerini yansıtmasıdır (Hughes, 1998; O’Dell ve ark., 2012). Bu nedenle, vinyetlerde mümkün olduğunca detaylandırılmış bağlamsal bilgiler sunularak vinyetler daha gerçekçi, akla yatkın ve ilgi çekici hale getirilmelidir (Barter ve Renold, 2000; Finch, 1987). Detaylandırılmış bağlamsal bilgileri sunma katılımcıların söz konusu kurgusal durumu daha etkili bir şekilde gözlerinde canlandırmalarına da yardımcı olur (Liebig ve ark., 2015). Ayrıca insanların gündelik yaşamlarında rastlayabileceği olguların, nesnelere veya karakterlerin tasvir edilmesi ve sıra dışı betimlemelerden kaçınılması önerilmektedir (Barter ve Renold, 2000; Harrits ve Møller, 2021). Vinyetleri hazırlarken her zaman tavan etkisi riski göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, insan yaşamına son verme (Denk ve ark., 1997) ya da çok ağır suçlarda yaptırım kararı verme (Rucker ve ark., 2004; van Prooijen, 2006, 2010; van Prooijen ve Lam, 2007; van Prooijen ve Veer, 2010) gibi süreçlerde katılımcılar karar verme süreçlerindeki karmaşıklığı yansıtmayan çok basit yanıtlar verebilirler. Bu durum verinin normal dağılmasına sebep olarak gerçekleştirilecek istatistiksel analizleri etkiler. Bu nedenle, bağımsız değişken düzeylerinin vinyetlerde başarılı ve gerçekçi bir şekilde yansıtılıp yansıtılmadığının ve tavan etkisi

riskinin mevcut olup olmadığının asıl çalışmada yer almayacak küçük bir örneklem üzerinde bir ön çalışmayla incelenmesi önerilmektedir (Aviram, 2012; Evans ve ark., 2015; Harrits ve Møller, 2012; Hughes ve Huby, 2004; Olsen ve ark., 2020; Wilson ve While, 1998).

Vinyet çalışmalarındaki senaryolar literatürde mevcut diğer çalışmalardan, araştırmacıların kişisel ve profesyonel deneyimlerinden, gerçek yaşam olaylarından ve vaka çalışmalarından elde edilebilir (Hughes ve Huby, 2002, 2004; Rungtusanatham ve ark., 2011; Wilson ve While, 1998). Örneğin Yalçın'ın (2014) doktora çalışmasında senaryolar gerçek haber kaynaklarından alınmış fakat içeriği dikkatli bir şekilde biçimsel olarak değiştirilmiş ve senaryolarda ahlaki ihlali gerçekleştiren bireyin sosyal kimliği iç-grup ve dış-grup olmak üzere sistematik bir biçimde manipüle edilmiştir. Halihazırda mevcut vinyetlerin kullanıma uygunluğu araştırmacıya zaman ve çaba açısından önemli bir avantaj sağlar (Rungtusanatham ve ark., 2011).

Vinyetler oluşturulurken özellikle yazılı vinyetlerin biçimsel özelliklerinin çalışmanın uygulanacağı katılımcı grubuna uygun olması gerekmektedir. Örneğin, bilişsel problemlere sahip bireylerde, çocuklarda ve ileri yetişkinlerde veya eğitim düzeyi düşük bireylerde uygulanması planlanan çalışmalarda az sayıda ve günlük konuşma dilinde yaygın olan kelimelerin seçilmesi ve nispeten kısa düzyazı vinyetlerinin hazırlanması önerilmektedir (Barter ve Renold, 2000; Hughes ve Huby, 2002; Weisman ve Broscole, 1994). Göçmenlerle yürütülecek çalışmalarda vinyetlerin onların diline ve kültürüne duyarlı olmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca kendilerini daha yetkin hissettikleri dilde kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamak için, göçmen katılımcılara ana akım kültür dili ve ana dilleri olmak üzere iki ya da daha fazla dil seçeneğiyle çalışmaya katılım fırsatı sunulmalıdır.

Veri Toplama Süreci

Vinyet çalışmalarında araştırmacının kuramsal ve yöntemsel yönelimine bağlı olarak, çoktan seçmeli anket sorularıyla nicel veri toplamanın yanı sıra derinlemesine görüşme teknikleriyle nitel veri toplamak da mümkündür (Barter ve Renold, 2000; Crafter ve ark., 2015; Harrits ve Møller, 2021; Hughes, 1998; Jenkins ve ark., 2010; Wilson ve While, 1998). Bu doğrultuda araştırmacının cevabını aradığı soru araştırmacıların nitel veya nicel araştırma tercihini belirlemektedir. Eğer araştırmacı belirli bir konuda karar verme sürecinde etkili olduğu düşünülen boyutların genel değerlendirme puan varyanslarının yüzde kaçını açıkladığı sorusuna yanıt arıyorsa, nicel vinyet çalışmalarına yönelmektedir. Öte yandan, olgunun birey tarafından nasıl anlamlandırıldığını ve kendi ifadeleriyle nasıl tanımlandığını incelemek istiyorsa ya da genel değerlendirmeden ziyade değerlendirme sürecine odaklanmak istiyorsa nitel vinyet çalışmalarına yönelmektedir. Bazı yazarlar ise hem nicel hem nitel verilerin birlikte elde edilmesinin önemine vurgu yapmaktadır (Finch, 1987; Ganong ve Coleman, 2006). Çünkü nitel veriler, araştırmacıların, daha önce etkisinin gözleneceğini öngörmediği yeni değişkenler hakkında onlara içgörü kazandırır ve gelecek araştırmalar için yeni fikirler edinmelerini ve yeni araştırma hipotezleri geliştirmelerini sağlar (Finch, 1987; Ganong ve Coleman, 2006). Ayrıca, karma araştırmalarda nitel veriler niceliksel ilişkileri ve istatistiksel bulguları anlama ve yorumlama konusunda araştırmacılara yardımcı olur. Sonuç olarak, nitel veya nicel vinyet çalışması tercihi araştırma problemine, araştırmacının kuramsal ve yöntemsel yaklaşımına göre tercih edilebilir. Fakat vinyet deneylerinin amacı karar verme sürecinden ziyade, belirli değişkenlerin genel değerlendirmeyi ne ölçüde yordadığını tespit etmek olduğundan, ağırlıklı olarak nicel veri toplama araçları kullanılmaktadır.

Vinyet çalışmalarının veri toplama araçlarını belirlerken dikkat edilmesi gereken konulardan bir diğeri soruların kimin perspektifinden (katılımcının kendisi, vinyette yer alan karakterler veya genel üçüncü şahıs) yanıtlandığıdır. Vinyet çalışmalarında, katılımcıların kendi görüşlerini ve inançlarını vinyette sunulan

kurgusal karakterlere yansıtacağı varsayılır (O'Dell ve ark., 2012). Fakat araştırmacılar katılımcılara vinyet değerlendirme görevi yönergesini verirken değerlendirmelerde doğru ve yanlış yanıtların olmadığını vurgulamalıdır (Hughes ve Huby, 2004). Çünkü katılımcılar vinyetleri değerlendirirken doğru cevapların olduğunu ve bu doğru cevapları seçmesi gerektiğini düşünebilir. Ek olarak, Hughes (1998) katılımcıların vinyet karakterinin bakış açısından, kendi bakış açısından ya da daha genel bir üçüncü şahıs bakış açısından verdikleri yanıtların birbiriyle örtüşmeyebileceğinin altını çizmiştir. Bu doğrultuda, araştırmacıların, katılımcıların farklı bakış açılarını almalarını kolaylaştıracak ve teşvik edecek biçimde sorular hazırlaması önerilmektedir (O'Dell ve ark., 2012). Örneğin, göç araştırmaları bağlamında, Crafter ve arkadaşları (2015) dil elçiliğinin göçmen çocuklarının gelişimindeki etkilerini incelemek üzere vinyet çalışması yürütmüştür. Katılımcılara “Eduardo” isimli bir kurgusal karakterin ebeveynlerine dil elçiliği yaptığı bir durum tasvir edilmiştir. Vinyet örneği Örnek 2’de sunulmuştur. Örnek 2’de görüldüğü üzere, katılımcılara görüşmeler sırasında “Eduardo’nun yaptığı şey hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusunun yanı sıra “Eduardo’nun öğretmenleri/ebeveynleri/arkadaşları ne düşünürdü?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar kendi deneyimlerinden ziyade hipotetik karakter ve durumlar için değerlendirme yaparak konunun kişi için hassasiyeti azalır (Finch, 1987; Hughes ve Huby, 2002) ve sosyal arzulanırlık yönünde tepki verme baskısı ortadan kalkar (Auspurg ve Hinz, 2015; Hughes, 1998; Liebig ve ark., 2015).

“Eduardo 14 yaşındadır. Hem İngilizce hem Portekizce konuşmaktadır. Eduardo’nun annesi İngilizce konuşamamaktadır, bu nedenle annesi ondan kendisine yardım etmesini rica etmektedir. Eduardo annesine yardım ettiği için gururlu ve memnundur fakat doktorun muayenesinde ona tercüme yaparken utanmaktadır. Eduardo bazı günler okulu kaçırıyor çünkü annesinin kendisine çeviri yapması için ona ihtiyacı var.”

- 1) Eduardo’nun yaptığı şey hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 2) Eduardo’nun öğretmenleri/ebeveynleri/arkadaşları ne düşünürdü?

Örnek 2. Vinyet Örneği

Kaynak: Crafter, S., de Abreu, G., Cline, T. ve O'Dell, L. (2015) Using Vignette Methodology as a Tool for Exploring Cultural Identity Positions of Language Brokers. *Journal of Constructivist Psychology*, 28, 83-96.

Son olarak, veri toplama araçlarını belirlerken ölçek sorularının kapalı derecelendirme ölçeklerinde yanıtlanması önerilmektedir (Auspurg ve Hinz, 2015; Sauer ve ark., 2020). Çünkü açık ölçekler daha yüksek oranda kayıp veriyle ve daha düşük oranda yanıt tutarlılığıyla sonuçlanmaktadır (Sauer ve ark., 2020).

Araştırma Desenine Karar Verme

Deneyisel vinyet araştırmaları denekler-arası (between-subjects), denek-içi (within-subjects) veya karışık (mixed) desen olmak üzere üç grupta incelenebilir.

Denekler-arası desende, her bir katılımcı deneysel koşullara seçkisiz olarak atanır ve yalnızca bir tane vinyete yanıt verir (Aguinis ve Bradley, 2014; Atzmüller ve Steiner, 2010). Fakat denekler-arası desenler katılımcıların farklı deneysel koşullardaki yanıtlarının karşılaştırmasına olanak tanımaz, yalnızca denekler arasında karşılaştırmaya izin verir (Atzmüller ve Steiner, 2010). Ayrıca çok sayıda faktör ve faktör düzeyinden oluşan büyük desenlerde, denekler-arası desenler yüksek sayıda katılımcı gerektirmektedir. Araştırmanın zaman ve mali yükünü artırması nedeniyle çok faktörlü vinyet deneylerinde denekler-arası desen nadiren kullanılmaktadır (Atzmüller ve Steiner, 2010).

Denek-içi desenlerde, her katılımcı tamamen aynı vinyet setlerini yanıtlamaktadır (Aguinis ve Bradley, 2014; Atzmüller ve Steiner, 2010). Karşılaştırmalar, katılımcıların farklı deneysel koşullarda verdiği yanıtlar arasında yapılmaktadır. Denek-içi desenlerde dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta vardır. Birincisi, 2x2 gibi küçük karmaşık desenlerin kullanıldığı çalışmalarda denek-içi desen tercih edilmemelidir. Bunun en önemli sebebi, katılımcıların vinyetlerdeki ortak bir bağlam içinde manipüle edilen faktör düzeylerini fark etmesi ve araştırma hipotezleriyle ilgili çıkarımda bulunmasını önlemektir. İkinci olarak, denek-içi desenlerde dizi etkileri (aktarma ve sıra etkileri) dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biridir (Auspurg ve Jäckle, 2017). Olası dizi etkilerinden kaçınmak için vinyetlerin sunum sırasında dengeleme teknikleri kullanılmalıdır (Aviram, 2012; Burstin ve ark., 1980). Bu sayede yanıtlardaki varyansın vinyet sırasından kaynaklanmadığından emin olunmalıdır.

Karışık araştırma deseni, araştırmadaki faktörlerden en az birinin düzeylerinin denekler-arası manipüle edilirken bir diğeri denek-içi manipüle edilmesini ifade eder (Atzmüller ve Steiner, 2010). Karışık araştırma desenlerinde hem denekler-arası hem denek-içi desenlerde bahsi geçen konular göz önünde bulundurulmalıdır.

Örnekleme İlgili Konular

Deneysel vinyet çalışmalarının araştırmacılara sağladığı en önemli katkılar arasında yüksek sayıda ve temsil edici örnekleme deneysel çalışma yürütmeye olanak sağlaması yer almaktadır. Yeterli örnekleme sayısını belirlemek üzere güç analizleri yürütülmesi önerilmektedir (Harrits ve Møller, 2021).

Örnekleme ilişkin dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri öğrenci örneklemeyle ilgilidir. Vinyetlerdeki sorular genel olarak pek çok çalışmada, katılımcının kendi perspektifinden değil, senaryoda yer alan karakterin perspektifinden yanıtlanır (Atzmüller ve Steiner, 2010; Hughes ve Huby, 2002). Fakat bu durum katılımcıların vinyetteki kurgusal karakterlerin perspektifini ne kadar alabildiği ve tasvir edilen sosyal durumda kendini ne kadar hayal edebildiği endişesi yaratmaktadır (Aviram, 2012; Bettor ve ark., 1995). Örneğin bir çalışmada 20 ila 70 yaşları aralığında, bir hastalığın fiziksel semptomlarını yaşayan karakterler sunulmuştur. Fakat öğrenci katılımcıların kendilerini fiziksel semptomlar gösteren 70 yaşında biri olarak hayal etmekte güçlük çektiği belirtilmiştir (Swartzman ve McDermid, 1993). Her ne kadar öğrenci örnekleme de kapsayan kolaylıkla bulunabileni örnekleme yöntemi popülasyon temelli temsil edici örneklemeyle kıyasla daha az maliyetli olsa da temsil edici değildir ve bu nedenle araştırma bulgularının evrene genellenebilirliğine karşı bir tehdit teşkil eder (Liebig ve ark., 2015). Nitekim vinyet desenlerinden elde edilen göçmen tutumlarına ilişkin bulguların dış-geçerliliğini inceleyen Hainmuller ve arkadaşlarının (2014) çalışması da bunu doğrulamıştır. Zürih Üniversitesi öğrencilerinden oluşan örneklem grubunun göçmenlere yönelik değerlendirmeleri hem davranışsal kıyas ölçütünden hem de yetişkin gruptan elde edilen bulgulardan farklı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Referandum sonuçları ve araştırma şirketiyle gerçekleştirilen yetişkin örnekleme üzerindeki vinyet araştırma sonuçları Türk ve Yugoslav göçmenlerin vatandaşlık başvurularının reddedilme olasılığının, Alman, Hollandalı ve Avusturyalı başvuru sahiplerine kıyasla daha yüksek olduğunu gösterirken; öğrenci örnekleminde etnik kökenin etkisi gözlenmemiştir. Fakat olasılıksız örnekleme yöntemiyle elde edilen bulguların popülasyon temelli örneklemden elde edilen bulgularla tutarlılığını inceleyen bir çalışmada, üç farklı kolaylıkla bulunabileni örnekleme yöntemiyle (MTürk, üniversite personeli ve lisans öğrencisi) oluşturulan örneklemelerden elde edilen bulguların temsil edici bir örneklemden (TESS) elde edilen bulgularla büyük ölçüde benzer olduğu görülmüştür (Mullinix ve ark., 2015). Özellikle Amazon Mechanical Turk (MTürk) çok faktörlü vinyet deneylerinde temsil edici bir örnekleme ulaşmak için umut verici görünmektedir (Aguinis ve Bradley, 2014; Mullinix ve ark., 2015).

Öte yandan örneklemeyle ilişkin bir diğer problem ise temsil edici bir örneklemden elde edilen bireysel farklılıklarının (örn. yaş, eğitim düzeyi vb.) gerçekteki bir farklılaşmadan mı yoksa vinyet tekniğinin karmaşık yapısından (çok sayıda boyut ve katılımcıların yanıtladığı vinyet sayısı) mı kaynaklandığını belirlemek üzerinedir (Sauer ve ark., 2011). Çünkü vinyet deneyleri katılımcıların yazılı bilgiyi çalışma belleğinde tutma ve değerlendirmesi gibi yüksek bir bilişsel talepler içeriyor olabilir. Öğrenci örnekleme bu gibi alıştırmalara aşına ve gerekli bilişsel kapasiteye sahip olduğundan vinyet tekniğinin karmaşıklığı bu örnekleme üzerinde problem yaratmayacaktır. Fakat farklı yaş gruplarından ve eğitim seviyesinden katılımcıları kapsayan daha temsil edici popülasyon örneklemeğinde vinyet tekniğinin uygulanmasının uygun olup olmayacağı üzerine şüpheler vardır. Sauer ve arkadaşları (2011) farklı yaş ve eğitim düzeyine sahip katılımcılarda, vinyet tekniğinin karmaşıklığının (boyut sayısı ve katılımcı başına vinyet sayısı) ve vinyet sırasının öğrenme ve yorgunluk etkilerinin yanı sıra tepki süresi ve tepki tutarlılığı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Karmaşık olmayan vinyet desenlerinde tepki tutarlılığı üzerinde katılımcı özelliklerinin, vinyetin pozisyonunun ve vinyet türünün etkisi gözlenmezken, yalnızca karmaşık vinyet desenlerinde (12 boyut ve katılımcı başına 30 vinyet) düşük eğitim seviyesine sahip katılımcıların, eğitim düzeyi yüksek olanlara kıyasla daha az tepki tutarlılığı gösterdiği görülmüştür. Bu araştırma bulguları vinyet tekniğinin yüksek bilişsel çaba gerektirmediğine ve heterojen örneklemlere uygulanmasının uygun olduğuna işaret etmektedir. Fakat yine de özellikle düşük eğitim düzeyine sahip katılımcılarda düşük tepki tutarlılığı ve yorgunluk etkilerinden kaçınmak için, çalışmada on ikiden az boyut yer alması ve katılımcı başına yirmiden az vinyet sunulması önerilmektedir (Sauer ve ark., 2011).

Uygulama ve Uygulama Sonrası Geçerlik Değerlendirme

Uygulama aşamasında dikkat edilmesi gereken konulardan biri uygulamanın görüşmeci eşliğinde ya da kendi kendine tamamlanmasının mı daha doğru olduğudur. Vinyet araştırmasının uygulanış biçiminin elde edilecek verinin niteliği üzerine etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, görüşmeci eşliğinde vinyet araştırmasını tamamlayan katılımcıların soruları tamamen yanıtsız bırakma olasılığının, kendi kendine ölçeceği tamamlayanlara kıyasla daha düşük olduğu fakat yanıtsız soru oranlarının daha fazla olduğu belirtilmiştir (Auspurg ve ark., 2019). Ek olarak, görüşmeci eşliğinde çalışmayı tamamlayan katılımcıların yanıt tutarlılığının kendi kendine tamamlayan katılımcılara kıyasla daha fazla olduğu görülmüştür. Öte yandan, derecelendirme ölçeklerinde iki uç değer (örn. hiç katılmıyorum-tamamen katılıyorum) işaretlenme olasılığı görüşme eşliğinde ölçeceği tamamlayan katılımcılarda daha fazladır. Ayrıca, görüşmeci eşliğinde kazançların adilliğini değerlendiren katılımcıların daha eşitlikçi tercihler yönünde yanıtlar verdiği görülmüştür. Bu durum bir görüşmecinin varlığının sosyal arzulanırlık yanlılığına sebep olup olmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. Bu nedenle araştırmacılar vinyet araştırmasının kendi kendine ve görüşmeci eşliğinde uygulanmasının farklı avantaj ve dezavantajlarının farkında olmalıdır.

Göçmenler üzerinde yürütülecek vinyet çalışmalarında, göçmenlerin dil yeterliliğine bağlı olarak görüşmeci eşliğinde çalışmanın gerçekleştirilmesi avantaj yaratabilir. Böylelikle göçmenler çalışmada yeterince açık bulmadığı ifadeleri görüşmeciye sorma fırsatı bulabilecektir. Öte yandan, yerli halk üzerinde göçmenlere yönelik tutumların incelendiği vinyet çalışmalarının kendi-kendine uygulanması, eşitlikçi izlenim yönetimi stratejilerine başvurularının önüne geçilmesi için avantaj yaratabilir. Özetle, kendi-kendine ya da görüşmeci eşliğinde uygulama kararının hem çalışmanın uygulanacağı örnekleme hem de araştırma sorusuna göre belirlenmesi gerekmektedir.

Uygulama sonrasında araştırmacılar sunulan yazılı vinyetlerin yeterince açık, gerçekçi ve etkili olduğundan emin olmalıdır (Rungtusanatham ve ark., 2011). Bu nedenle çalışmanın sonunda katılımcıların yönergeyi iyi anlayıp anlamadığı (örn. neyi değerlendirdiği veya ne karar aldığı) ve değerlendirme yaparken

veya karar verirken gerekli bilgilerin vinyette yer alıp almadığıyla ilgili katılımcılardan geri bildirim alabilir. Böylelikle katılımcıların geribildirimleri araştırmacıya gelecek araştırmalarında kullanılacak vinyetleri tasarlamada ve uygulamada daha etkili çözüm yolları hakkında fikir verebilir.

Analiz Süreci

Çalışmadan elde edilen verinin niteliği gerçekleştirilecek istatistiksel analizleri belirler (Atzmüller ve Steiner, 2010; Auspurg ve Hinz, 2015). Her bir vinyet eşit sıklıkta ölçüldüyse, veri seti dengeli olacaktır. Fakat karışma yapısının planlanmadığı seçkisiz vinyet alt kümesi seçme ve seçkisiz vinyet setlerine bölme prosedürü vinyetlerin eşit sayıda dağılımını sağlamaması nedeniyle, genellikle dengeli olmayan veri setiyle sonuçlanır. Dengesiz veri seti, vinyet popülasyonundan uygun olmayan vinyetlerin çıkartılması (örn. doktor ama ortaokul mezunu) veya bazı katılımcıların birkaç veya tüm vinyet setine yanıt vermeyi reddetmesinden de kaynaklanabilir (Atzmüller ve Steiner, 2010). Dengeli olmayan veri setleri ana etki ve etkileşimlerin tamamen veya kısmi karışmasına neden olduğundan, tahmin edilen etkiler dikkatle yorumlanmalıdır ve gerekirse yorum yapmaktan kaçınılmalıdır.

İyi planlanmış deneysel vinyet desenleri, her bir vinyet için eşit sayıda ölçümle birlikte, istatistiksel analizlere ve etkilerin anlamlılık yorumlarına olanak sağlar (Atzmüller ve Steiner, 2010). Bu doğrultuda, deneysel çalışmalarda ful faktöriyel kombinasyonun yer aldığı ya da karışma yapısının planlandığı kısmi ve karışmış karmaşık desenlerde araştırma sorusuna bağlı olarak, ana etki ve etkileşimleri incelenmek üzere varyans/kovaryans analizi (ANOVA/ANCOVA) ya da regresyon analizleri yürütülebilir (Aguinis ve Bradley, 2014; Atzmüller ve Steiner, 2010; Auspurg ve Hinz, 2015; Ganong ve Coleman, 2006; Steiner ve ark., 2016).

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde pek çok farklı bilim dalında vinyet çalışmalarına olan ilgi artmasına rağmen vinyet çalışmaları hala diğer araştırma yöntemlerine kıyasla çok daha az oranda kullanılmaktadır. Örneğin, yönetim alanındaki prestijli dergilerde 1944 ve 2013 yılları arasında yayımlanan araştırma makalelerinin yalnızca %1'inde vinyet tekniği kullanıldığı gözlenmiştir (Aguinis ve Bradley, 2014). Ayrıca her ne kadar uluslararası yazında vinyet tekniğine ilişkin derleme makaleler giderek artmış olsa da Türkçe yazında bu konuda oldukça az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu nedenle bu derlemede bir vinyet araştırması planlarken izlenecek adımlar ve her bir aşamada dikkat edilmesi gereken konuların tartışılması amaçlanmıştır.

Bu derlemede deneysel vinyet çalışmaları göç araştırmaları kapsamında açıklanmıştır. Ancak deneysel vinyet çalışmaları psikoloji yazınında göç araştırmalarıyla sınırlı değildir. Geçmişten günümüze dek göçmenler (Alecú, 2020; Caprariello ve ark., 2009), etnik ve cinsel azınlıklar (Walzer ve ark., 2020) da dahil olmak üzere pek çok kırılğan gruba ilişkin çeşitli psikolojik süreçler vinyet araştırmalarıyla incelenmiştir. Bunun başlıca sebebi, belirli bir toplumda eşitlik ve adalet değerlerinin yükselmesi ve önyargı ve ayrımcılığın ifade edilmesinin toplumsal açıdan kabul edilebilir algılanmadığı bir toplumsal iklimin egemen olmasıyla geleneksel ırkçı ve önyargılı tutumların yer altına inmesidir (Gaertner ve Dovidio, 1986; Sears, 1988; Plant ve Devine, 1998). Söz konusu gruplara ilişkin açık tutumlar incelendiğinde, bireyler hem eşitlik değerlerini benimsemek gibi içsel motivasyonlar hem önyargılı davrandığı takdirde başkaları tarafından olumsuz değerlendirilmekten kaçınma arzusu gibi dışsal motivasyonlar nedeniyle ayrımcı tutum ve davranışlar sergilemekten çekinirler (Plant ve Devine, 1998). Ancak belirli bir sosyal durumun tasvir edildiği vinyetlerde söz konusu grup üyeleri değişimlediğinde, bireylerin benimsemiş

oldukları eşitlik ve adalet değerleriyle çelişen önyargılı ve ayrımcı tutumlarını incelemek mümkün olmaktadır (Johnson ve ark., 1995; Sommers ve Ellsworth, 2000). Özetle, deneysel vinyet çalışmaları kırılğan gruplara karşı örtük yargılama süreçlerinin incelenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Bu derlemede, deneysel vinyet çalışması on aşamadan oluşacak şekilde incelenmiş ve her bir aşamada araştırmacıların dikkat etmesi gereken yöntemsel konulardan bahsedilmiştir. İlk olarak, kapsamlı bir literatür taraması sonrasında faktör ve faktör düzeyleri belirlenmeli ve test edilecek hipotezler spesifik hale getirilmelidir. Ardından bağımsız değişken ve düzeylerinin sayısına bağlı olarak toplam vinyet popülasyonu hesaplanmalıdır. Faktör sayısının yediden fazla olması durumunda toplam vinyet popülasyonunu sınırlandırmaya yönelik stratejilere (vinyet alt kümesi seçmek ya da toplam vinyet popülasyonunu vinyet setlerine bölmek) başvurulmalıdır. Yine de çok faktörlü araştırmaların yöntemsel ve mali zorlukları nedeniyle çalışmaya çok sayıda faktörün dahil edilmemesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Daha sonra hipotetik sunum türü belirlenmelidir. Bu aşamada video ve yazılı vinyetlerin kendine özgü avantaj ve dezavantajların farkında olunmalıdır. Örneğin video vinyetleri göçmen grupları üzerinde yürütülmesi planlanan çalışmalarda dil yeterliliğiyle ilgili endişeleri ortadan kaldırmak için bir avantaj yaratırken, belirli hassas konuların vinyet içeriğinde görsel hale getirilmesine uygun olmaması ve maliyetinin yüksek olması bakımından bir dezavantaj yaratmaktadır. Bu nedenle hipotetik sunum türünün çalışmanın uygulanacağı örnekleme ve araştırma konusuna bağlı olarak belirlenmesi önerilmektedir. Ardından araştırmacılar karşıtsal vinyet tekniği, politika yakalama veya birleşik analiz gibi çeşitli vinyet türlerinden birini tercih etmelidir. Bu aşamada katılımcıların sunulan kurgusal nesne veya karakterlerin örtük bir biçimde karşılaştırmasına yönlendirildiği eşleştirilmiş desenlerin kullanılması önerilmektedir çünkü eşleştirilmiş vinyet desenlerinde verilen yanıtlar gerçek yaşamdaki tepkileri daha iyi yansıtmaktadır. Vinyet sunum çeşidi ve vinyet türü belirlendikten sonra araştırmaya dahil edilen faktörlerin düzeylerine bağlı olarak sistematik bir biçimde manipüle edilmiş birden fazla vinyet versiyonu oluşturulmalıdır. Katılımcıların söz konusu kurgusal durumu daha etkili bir şekilde gözlerinde canlandırmaları için hipotetik tasvirlerin araştırma konusu olan olguyu gerçekçi ve detaylı bir şekilde yansıtmaları gerekmektedir. Bu yüzden vinyetlerde mümkün olduğunca detaylandırılmış bağlamsal bilgiler sunularak vinyetler daha gerçekçi hale getirilmeli ve sıra dışı betimlemelerden kaçınılmalıdır. Ayrıca yazılı vinyetler oluşturulurken sözel ifadelerin çalışmanın uygulanacağı katılımcı grubunun diline ve kültürüne uygun olmasına dikkat edilmelidir. Vinyetler oluşturulduktan sonra veri toplama araçları belirlenmelidir. Vinyet çalışmalarında araştırmacının kuramsal ve yöntemsel yönelimine bağlı olarak hem nicel hem nitel veri toplanabilir. Bu aşamada, nitel ya da nicel veri toplama araçlarından bağımsız olarak, katılımcıların soruları farklı perspektiflerden (katılımcının kendisi, vinyette yer alan karakterler veya genel üçüncü şahıs) yanıtlaması teşvik edilmelidir. Böylelikle katılımcıların izlenim yönetme ve sosyal arzulanırlık yönünde tepki verme eğiliminin önüne geçilir. Ardından araştırma deseni de belirlenerek uygulamaya geçilir. Çalışmanın kendi-kendine ya da görüşmeci eşliğinde uygulanması hem çalışmanın uygulanacağı örnekleme hem de araştırma sorusuna göre belirlenmesi önerilmektedir. Çünkü bir görüşmecinin varlığı göçmenlere yönelik tutumların incelendiği çalışmalarda katılımcıların sosyal arzulanırlık yönünde tepki vermelerine yol açarken, göçmenlerle yürütülecek çalışmalarda göçmenlerin çalışmada yeterince açık bulmadığı ifadeleri sorabilmelerine fırsat yaratır. Uygulama sonrası vinyetlerin yeterince açık, gerçekçi ve etkili olup olmadığından emin olmak üzere katılımcılardan geribildirim alınmalıdır. Son olarak, veri setinin dengeli dağılıp dağılmadığına bağlı olarak istatistiksel analizler gerçekleştirilmektedir. Dengeli olmayan veri setlerinden elde edilen bulgular dikkatle yorumlanmalıdır ve gerekirse yorum yapmaktan kaçınılmalıdır.

Vinyet çalışmalarının araştırmacılara sağladığı pek çok avantaj olmasına rağmen sınırlılıkları da mevcuttur. En belirgin sınırlılık, katılımcıların hipotetik durumlara verdiği tepkilerin gerçekte vereceği

tepkileri yansıtıp yansıtmayacağı şüphesi üzerinedir (Aviram, 2012; Barter ve Renold, 2000; Demol ve ark., 2021; Finch, 1987; Hobson ve Gibson, 1983; Hughes, 1998; Parkinson ve Manstead, 1993). Çünkü hipotetik durum tasvirleri, bir bireyin gerçekte bu durumu deneyimlediğinden daha düşük oranda duygusal tepkiye yol açmaktadır. Her ne kadar alanyazında katılımcıların vinyetlere verdikleri yanıtların gerçek yaşamdaki tepkileriyle büyük ölçüde benzer olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcut olsa da (Hainmuller ve ark., 2014; Rahman, 1996) araştırmacılar katılımcıların yapay bir şekilde oluşturulan kurgusal durumlara ilişkin değerlendirmelerinin gerçek yaşamdaki değerlendirmeleriyle örtüşmeyebileceğinin farkında olmalıdır. Özetle, vinyet çalışması yürüten veya yürütmeyi planlayan araştırmacıların vinyet tekniğinin sağladığı avantajların yanı sıra sınırlılıklarının farkında olması gerekmektedir.

Bu derleme çalışmasında, vinyet tekniği aşamaları, ağırlıklı olarak, niceliksel araştırma yöntemleri özelinde tartışılmıştır. Fakat vinyet tekniğinin hem nitel hem de nicel araştırmalarda kullanılabilmesi unutulmamalıdır (Barter ve Renold, 2000; Crafter ve ark., 2015; Harrits ve Møller, 2021; Wilson ve While, 1998). Nitekim bazı araştırmacılar etik ve ahlaki karar verme gibi hassas süreçlerin incelenmesinde nicel vinyet araştırmalarının yetersiz kalabileceğini öne sürmektedir (Wilks, 2004). Örneğin bir ahlaki ikileme verilebilecek yanıtlar yalnızca sunulan seçenekler arasından bir tanesini seçmekten çok daha karmaşık olabilir. Bu doğrultuda, vinyetlerin ölçeklerle birlikte kullanılmasının katılımcıların yanıtlarını incelemede sınırlandırıcı olduğu iddia edilmiş ve derinlemesine görüşme teknikleriyle birlikte uygulanması önerilmiştir (Harrits ve Møller, 2021; Hughes, 1998; Jenkins ve ark., 2010). Ayrıca nicel araştırmalar gerçek yaşamdaki karar verme süreçlerinin sosyal bir bağlamda gerçekleştiğini ve katılımcı yanıtlarının dilsel repertuarını göz ardı etmesi nedeniyle eleştirilmektedir (Wilks, 2004). Nitel vinyet çalışmalarında amaç, nicel vinyet araştırmalarında olduğu gibi bireyin davranışını yordamak değil, bireyin belirli hipotetik bir durum karşısında yorum ve algı süreçlerini anlamaktır (Jenkins ve ark., 2010). Bu nedenle pozitivist paradigmanın dışına çıkarak nitel ya da karma araştırma desenlerinin araştırmacılara daha kapsamlı bir anlayış sağlayacağı savunulmaktadır.

Kaynaklar

- Agerström, J., Björklund, F., Carlsson, R. ve Rooth, D. O. (2012). Warm and Competent Hassan=Cold and Incompetent Eric: A Harsch Equation of Real-Life Hiring Discrimination. *Basic and Applied Social Psychology*, 34(4), 359-366. <https://doi.org/10.1080/01973533.2012.693438>
- Aguinis, H. ve Bradley, K. J. (2014). Best Practice Recommendations for Designing and Implementing Experimental Vignette Methodology Studies. *Organizational Research Methods*, 17(4), 351-371. <https://doi.org/10.1177/1094428114547952>
- Alecu, A. I. (2020). Which doctors do we trust? A vignette experiment of how gender and ethnicity influence trust. *Ethnicities*, 20(5), 939-958. <https://doi.org/10.1177/1468796819877737>
- Alexander, C. S. ve Becker, H. J. (1978). The Use of Vignettes in Survey Research. *Public Opinion Quarterly*, 42(1), 93-104. <https://doi.org/10.1086/268432>
- Atzmüller, C. ve Steiner, P. M. (2010). Experimental Vignette Studies in Survey Research. *Methodology: European Journal of Research Methods for the Behavioral and Social Sciences*, 6(3), 128-138. <https://doi.org/10.1027/1614-2241/a000014>
- Auspurg, K. ve Hinz, T. (2015). Multifactorial experiments in surveys: conjoint analysis, choice experiments, and factorial surveys. T. Wolbring ve M. Keuschnigg (Ed.), *Experimente in den Sozialwissenschaften. Sonderband 22 der Sozialen Welt* içinde (s. 291-315). Baden-Baden: Nomos.

- Auspurg, K. ve Jäckle, A. (2017). First Equals Most Important? Order Effects in Vignette-Based Measurement. *Sociological Methods & Research*, 46(3), 490-539. <https://doi.org/10.1177/0049124115591016>
- Auspurg, K., Hinz, T. ve Walzenbach, S. (2019). Are Factorial Survey Experiments Prone to Survey Mode Effects? P. P. Lavrakas, M. Traugott, C. Kennedy, A. Holbrook, E. de Leeuw ve B. West (Ed.), *Experimental Methods in Survey Research: Techniques that Combine Random Sampling with Random Assignment* içinde (s. 371-392). Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781119083771.ch19>
- Aviram, H. (2012). What would you do? Conducting web-based factorial vignette surveys. Gideon, L. (Ed.), *Handbook of Survey Methodology for the Social Sciences* içinde (s. 463-473). New York, NY: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3876-2_26
- Barter, C. ve Renold, E. (2000). 'I wanna tell you a story': exploring the application of vignettes in qualitative research with children and young people. *International Journal of Social Research Methodology*, 3(4), 307-323. <https://doi.org/10.1080/13645570050178594>
- Bettor, L., Hendrick, S. S. ve Hendrick, C. (1995). Gender and sexual standards in dating relationships. *Personal Relationships*, 2(4), 359-369. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1995.tb00098.x>
- Burstin, K., Doughtie, E. B. ve Raphaeli, A. (1980). Contrastive Vignette Technique: An Indirect Methodology Designed to Address Reactive Social Attitude Measurement. *Journal of Applied Social Psychology*, 10(2), 147-165. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1980.tb00699.x>
- Caprariello, P. A., Cuddy, A. J. C. ve Fiske, S. T. (2009). Social Structure Shapes Cultural Stereotypes and Emotions: A Causal Test of the Stereotype Content Model. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(2), 147-155. <https://doi.org/10.1177/1368430208101053>
- Crafter, S., de Abreu, G., Cline, T. ve O'Dell, L. (2015) Using Vignette Methodology as a Tool for Exploring Cultural Identity Positions of Language Brokers. *Journal of Constructivist Psychology*, 28(1), 83-96. <https://doi.org/10.1080/10720537.2014.923354>
- Demol, K., Verschuere, K., Jame, J., Lazard, C. ve Colpin H. (2021). Student attitudes and perceptions of teacher responses to bullying: An experimental vignette study. *European Journal of Developmental Psychology*, 18(6), 814-830. <https://doi.org/10.1080/17405629.2021.1896492>
- Denk, C. E., Benson, J. M., Fletcher, J. C. ve Reigel, T. M. (1997). How Do Americans Want to Die? A Factorial Vignette Survey of Public Attitudes about End-of-Life Medical Decision-Making. *Social Science Research*, 26, 95-120. <https://doi.org/10.1006/ssre.1996.0587>
- Diehl, C., Hinz, T. ve Auspurg, K. (2018). Who Is Afraid of Skilled Migrants from Europe? Exploring Support for Immigration Control in Switzerland. *Swiss Journal of Sociology*, 44(1), 59-88. <https://doi.org/10.1515/sjs-2018-0004>
- Dülmer, H. (2007). Experimental Plans in Factorial Surveys: Random or Quota Design?. *Sociological Methods & Research*, 35(3), 382-409. <https://doi.org/10.1177/0049124106292367>
- Evans, S. C., Roberts, M. C., Keeley, J. W., Blossom, J. B., Amaro, C. M., Garcia, A. M., Stough, C. O., Canter, K. S., Robles, R. ve Reed, G. M. (2015). Vignette methodologies for studying clinicians' decision-making: validity, utility, and application in ICD-11 field studies. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 15(2), 160-170. <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2014.12.001>
- Facciani, M., Brashears, M. E. ve Zhong, J. (2020). Visual vignettes for cross-national research. *International Journal of Social Research Methodology*, 25, 29-43. <https://doi.org/10.1080/13645579.2020.1844897>
- Finch, J. (1987). The vignette technique in survey research. *Sociology*, 21(1), 105-114. <https://doi.org/10.1177/0038038587021001008>

- Gaertner, S. L. ve Dovidio, J. (1986). The aversive form of racism. J. Dovidio ve S. L. Gaertner (Ed.), *Prejudice, discrimination, and racism* içinde (s. 61 -89). San Diego, CA: Academic Press
- Ganong, L. H. ve Coleman, M. (2006). Multiple Segment Factorial Vignette Designs. *Journal of Marriage and Family*, 68(2), 455-468. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00264.x>
- Graham, M. E. ve Cable, D. M. (2001). Consideration of the Incomplete Block Design for Policy-Capturing Research. *Organizational Research Methods*, 4(1), 26-45. <https://doi.org/10.1177/109442810141002>
- Hainmuller, J., Hangartner, D. ve Yamamoto, T. (2014). Validating vignette and conjoint survey experiments against real-world behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(8), 2395-2400. <https://doi.org/10.1073/pnas.1416587112>
- Harrits, G. S. ve Møller, M. Ø. (2021). Qualitative Vignette Experiments: A Mixed Methods Design. *Journal of Mixed Methods Research*, 15(4), 526-545. <https://doi.org/10.1177/1558689820977607>
- Hobson, C. J. ve Gibson, F. W. (1983). Policy Capturing as an Approach to Understanding and Improving Performance Appraisal: A Review of the Literature. *Academy of Management Review*, 8(4), 640-649. <https://doi.org/10.2307/258265>
- Hughes, R. (1998). Considering the vignette technique and its application to a study of drug injecting and HIV risk and safer behaviour. *Sociology of Health & Illness*, 20(3), 381-400. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.00107>
- Hughes, R. ve Huby, M. (2002). The application of vignettes in social and nursing research. *Journal of Advanced Nursing*, 37(4), 382-386. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2002.02100.x>
- Hughes, R. ve Huby, M. (2004). The construction and interpretation of vignettes in social research. *Social Work & Social Sciences Review*, 11, 36-51. <https://doi.org/10.1921/17466105.11.1.36>
- Jenkins, N., Bloor, M., Fischer, J., Berney, L. ve Neale, J. (2010) Putting it in to context: the use of vignettes in qualitative interviewing. *Qualitative Research* 10(2), 175-198. <https://doi.org/10.1177/1468794109356737>
- Johnson, J. D., Whitestone, E., Jackson, L. A. ve Gatto, L. (1995). Justice is still not colorblind: Differential racial effects of exposure to inadmissible evidence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(9), 893-898. <https://doi.org/10.1177/0146167295219003>
- Kootstra, A. (2016). Deserving and Undeserving Welfare Claimants in Britain and the Netherlands: Examining the Role of Ethnicity and Migration Status Using a Vignette Experiment. *European Sociological Review*, 32(3), 325-338. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw010>
- Liebig, S., Sauer, C. ve Friedhoff, S. (2015). Using Factorial Surveys to Study Justice Perceptions: Five Methodological Problems of Attitudinal Justice Research. *Social Justice Research*, 28(4), 415-434. <https://doi.org/10.1007/s11211-015-0256-4>
- Mullinix, K. J., Leeper, T. J., Druckman, J. N. ve Freese, J. (2015). The Generalizability of Survey Experiments. *Journal of Experimental Political Science*, 2(2), 109-138. <https://doi.org/10.1017/XPS.2015.19>
- Murphy, K. R., Herr, B. M., Lockhart, M. C. ve Maguire, E. (1986). Evaluating the Performance of Paper People. *Journal of Applied Psychology*, 71(4), 654-661. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.71.4.654>
- O'Dell, L., Crafter, S., de Abreu, G. ve Cline, T. (2012). The problem of interpretation in vignette methodology in research with young people. *Qualitative Research*, 12(6), 702-714. <https://doi.org/10.1177/1468794112439003>
- Olsen, O. K., Heesch, P., Søreide, C. ve Hystad, S. W. (2020). Trust After Just 45 Seconds? An Experimental Vignette Study of How Leader Behavior and Emotional States Influence Immediate Trust in Strangers. *Frontiers in Psychology*, 10:2921. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02921>
- Parkinson, B. ve Manstead, A. S. (1993). Making sense of emotion in stories and social life. *Cognition and Emotion*, 7(3-4), 295-323. <https://doi.org/10.1080/02699939308409191>

- Passini, S. ve Villano, P. (2018). Justice and Immigration: The Effect of Moral Exclusion. *International Journal of Psychological Research*, 11(1), 42-49. <https://doi.org/10.21500/20112084.3262>
- Plant, E. A. ve Devine, P. G. (1998). Internal and external motivation to respond without prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3), 811-832. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.3.811>
- Rahman, N. (1996) Caregivers' sensitivity to conflict: the use of vignette methodology. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 8, 35-47. https://doi.org/10.1300/J084v08n01_02
- Rossi, P. H., Sampson, W. A., Bose, C. E., Jasso, G. ve Passel, J. (1974). Measuring Household Social Standing. *Social Science Research*, 3(3), 169-190. [https://doi.org/10.1016/0049-089X\(74\)90011-8](https://doi.org/10.1016/0049-089X(74)90011-8)
- Rossi, P. H., Simpson, J. E. ve Miller, J. L. (1985). Beyond Crime Seriousness: Fitting the Punishment to the Crime. *Journal of Quantitative Criminology*, 1(1), 59-90. <https://doi.org/10.1007/BF01065249>
- Rucker, D. D., Polifroni, M., Tetlock, P. E. ve Scott, A. L. (2004). On the Assignment of Punishment: The Impact of General-Societal Threat and the Moderating Role of Severity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(6), 673-684. <https://doi.org/10.1177/0146167203262849>
- Rungtusanatham, M., Wallin, C. ve Eckerd, S. (2011). The Vignette in a Scenario-Based Role-Playing Experiment. *Journal of Supply Chain Management*, 47(3), 9-14. <https://doi.org/10.1111/j.1745-493X.2011.03232.x>
- Sauer, C., Auspurg, K. ve Hinz, T. (2020). Designing Multi-Factorial Survey Experiments: Effects of Presentation Style (Text or Table), Answering Scales, and Vignette Order. *Methods, data, analyses*, 14(2), 195-214. <https://doi.org/10.12758/mda.2020.06>
- Sauer, C., Auspurg, K., Hinz, T. ve Liebig, S. (2011). The Application of Factorial Surveys in General Population Samples: The Effects of Respondent Age and Education on Response Times and Response Consistency. *Survey Research Methods*, 5(3), 89-102. <https://doi.org/10.18148/srm/2011.v5i3.4625>
- Sears, D. O. (1988) Symbolic Racism. Katz P.A. ve Taylor D.A. (Ed.) *Eliminating racism: Profiles in controversy* içinde (s. 53-84). Plenum Press. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0818-6_4
- Sherer, P. D. ve Schwab, D. P. ve Heneman, H. G. (1987). Managerial Salary-Raise Decisions: A Policy Capturing Approach. *Personnel Psychology*, 40(1), 27-38. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1987.tb02375.x>
- Sleed, M., Durrheim, K., Kriel, A., Solomon, V. ve Baxter, V. (2002). The effectiveness of the vignette methodology: A comparison of written and video vignettes in eliciting response about date rape. *South African Journal of Psychology* 32(3), 21-28. <https://doi.org/10.1177/008124630203200304>
- Sommers, S. R. ve Ellsworth, P. C. (2000). Race in the Courtroom: Perceptions of Guilt and Dispositional Attributions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(11), 1367-1379. <https://doi.org/10.1177/0146167200263005>
- Steiner, P. M., Atzmüller, C. ve Su, D. (2016). Designing Valid and Reliable Vignette Experiments for Survey Research: A Case Study on the Fair Gender Income Gap. *Journal of Methods and Measurement in the Social Sciences*, 7(2), 52-94. <https://doi.org/10.2458/v7i2.20321>
- Swartzman, L. C. ve McDermid, A. J. (1993). The impact of contextual cues on the interpretation of and response to physical symptoms: A vignette approach. *Journal of Behavioral Medicine*, 16(2), 183-198. <https://doi.org/10.1007/BF00844892>
- Turper, S. (2016). Fearing what? Vignette experiments on anti-immigrant sentiments. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(11), 1792-1812. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1263554>
- Van Prooijen, J. V. (2006). Retributive Reactions to Suspected Offenders: The Importance of Social Categorizations and Guilt Probability. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(6), 715-726. <https://doi.org/10.1177/0146167205284964>.

- Van Prooijen, J. V. (2010). Retributive versus compensatory justice: Observers' preference for punishing in response to criminal offenses. *European Journal of Social Psychology*, 40(1), 72-85. <https://doi.org/10.1002/ejsp.611>
- Van Prooijen, J. V. ve Lam, J. (2007). Retributive justice and social categorizations: The perceived fairness of punishment depends on intergroup status. *European Journal of Social Psychology*, 37(6), 1244-1255. <https://doi.org/10.1002/ejsp.421>
- Van Prooijen, J. V. ve Veer, E. (2010). Perceiving Pure Evil: The Influence of Cognitive Load and Prototypical Evilness on Demonization. *Social Justice Research*, 23(4), 259-271. <https://doi.org/10.1007/s11211-010-0119-y>
- Walzer, A. J., Fagley, N. S. ve Shahidullah, J. D. (2020). An Experimental Vignette Study of School Psychology Students' Attitudes Toward Transgender Youth. *Contemporary School Psychology*, 24(4), 457-468. <https://doi.org/10.1007/s40688-020-00272-2>
- Weisman, J. ve Brosigole, L. (1994). Facial affect recognition in singly diagnosed mentally retarded people and normal young children: A methodological comparison. *International Journal of Neuroscience*, 75(1-2), 45-55. <https://doi.org/10.3109/00207459408986287>
- Wilks, T. (2004). The Use of Vignettes in Qualitative Research into Social Work Values. *Qualitative Social Work*, 3(1), 78-87. <https://doi.org/10.1177/1473325004041133>
- Wilson, J. ve While, A. E. (1998). Methodological issues surrounding the use of vignettes in qualitative research. *Journal of Interpersonal Care*, 12(1), 79-86. <https://doi.org/10.3109/13561829809014090>
- Woehr, D. J. ve Lance, C. E. (1991). Paper people versus direct observation: An empirical examination of laboratory methodologies. *Journal of Organizational Behavior*, 12(5), 387-397. <https://doi.org/10.1002/job.4030120504>
- Yalçın, Ö. (2014). *Ahlaki İhlallere Tanıklıkta Ahlaki Geri Çekilme: Ahlaki Temel ve İç-grup/Dış-grup Durumlarında Gözlenen Farklılıklar* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi.